

LITERATURE - THE ETHICAL - AESTHETIC RELATIONSHIP

Nicoleta-Flavia Cionte (Dan)

**PhD Candidate, Tehnical University of Cluj-Napoca, Nord University center
Baia Mare**

Abstract: In the literature, a relationship is established between ethics and aesthetics. Ethical-aesthetic, good-beautiful relationships are twinned.

Ethics synthesizes the rules and regulates human relationships, behaviors and develops norms valid for a community or a society. Aesthetics studies the laws and categories of art at the highest level of creating and receiving beauty. The ethical-aesthetic relationship, good and beautiful, has been highlighted in the history of art and morality because it is permanently involved in the real life of man.

The ethical-aesthetic relationship is a vast subject of debate, with various associations and ramifications, so that it is very difficult to exhaust.

The ethical norms adopted by students in popular literature constitute the morality derived from reading and interpreting popular texts. Oral literature lives with and through heroes, mythical figures and fabulous characters; they populate the wonderful space of the imaginary.

Keywords: ethical, aesthetic, categories, good, beautiful.

În literatură se stabilește o relație între etic și estetic, între valoarea morală și valoarea estetică a operelor literare, a ceea ce transmit acestea referitor la ideile de bine și frumos. De fapt, între etic și estetic se evidențiază o legătură inseparabilă, generatoare de îmbogățire a patrimoniului spiritual al omenirii.

Etica sintetizează regulile și reglementează raporturile umane, comportamentele și elaborează norme valabile pentru o colectivitate sau o societate. Accentul cade pe laturile de ordin formativ, fără ca prin aceasta să aibă un rol mai puțin important aspectele cognitive, afective, apreciative, proiective.

Estetica studiază legile și categoriile artei la cel mai înalt nivel de creare și receptare a frumosului și cuprinde teoriile referitoare la esența artei, la raporturile ei cu realitatea, la metoda creației artistice, la criteriile și genurile artei.¹

Relația etic-estetic, bine și frumos, s-a evidențiat în istoria artei și a moralei deoarece este implicată permanent în viața reală a omului. Titu Maiorescu care a lansat în circulație formula „artă pentru artă” nu a negat influența artei asupra moralei și cerea ca arta să-și exercite această influență „ca pe o virtute, ca pe o legitate”.² În linii esențiale, etica reflectă în plan teoretic raportul dintre bine și rău, în vreme ce estetica are în nucleu legile frumosului. Binele, nu numai că generează frumosul, dar el însuși este frumos cu toată încărcătura de sentimente umane, satisfacții imediate sau de lungă durată. Aceeași situație există și în basme, unde binele întotdeauna va învinge răul, va

¹ Academia Română. Institutul de Lingvistică”Iorgu Iordan”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 348, p.350;

² Titu Maiorescu, *Critice*, Editura Tineretului, București, 1967, p. 341;

triumfa morala și comportamentul frumos; caracterul eroului din basm va fi dominat de virtuți și mai puțin de defecte și în balade se conturează un personaj simbolic, întruchipând binele și aflându-se în luptă cu răul. Educația înseamnă un echilibru în sfera rațională și cea afectivă sau sentimentală. De aceea, în procesul de dezvoltare a ideilor, a atitudinilor și a comportamentelor, normele etice și estetice pot corija educația omului.

Analiza raporturilor complexe dintre etic și estetic, dintre valorile morale și cele estetice evidențiază o legătură inseparabilă, o influență reciprocă, aptă să dezvăluie contribuții esențiale ale artei și moralei în procesul general al conștiinței sociale, la îmbogățirea patrimoniului spiritual, la amplificarea cunoașterii și civilizației umane. Operele de artă autentice influențează considerabil procesul educațional în educația morală a elevilor, iar valorile morale contribuie la îmbogățirea valorilor estetice.

În artă predomină expresia vie individualizată, de natură imaginară, concretul senzorial, afectivitatea. Arta se caracterizează prin reflectarea în imagini artistice a ceea ce e inefabil, dar are generalitate în ciuda faptului că expresia este individuală. Arta are raționalitate, universalitate, se adresează elevilor, reprezintă o valoare educativă pentru rațiuni și sentimente umane. În morală predomină caracterul normativ în care ponderea cea mai mare o au elementele de ordin rațional. Etica sintetizează regulile care reglementează raporturile umane și comportamentele și elaborează norme valabile pentru colectivitate, accentul căzând pe laturi de ordin formativ și normativ, fără ca prin aceasta să aibă un rol mai puțin important, aspectele cognitive, afective, apreciative.

Relațiile etic-estetic, bine-frumos sunt îngemănate. Platon admitea frumusețea ca o condiție a moralității, iar Titu Maiorescu spunea că: „ Binele este mai vechi decât frumosul, nu numai în timp dar și în realitate; el are de altfel o putere superioară căci nu are margini. Binele nu are nevoie de frumos, dar frumosul are nevoie de bine.”³ Etica reflectă pe plan teoretic raporturile dintre bine și rău, în vreme ce estetica are în vedere legile frumosului. Principiul metodologic care rezultă din îmbinarea eticii cu estetica este principiul conștientizării valorilor artei și moralei, pe plan teoretic, ca întruchipări de structuri raționale și afective umane complexe: „ dacă prin morală înțelegem călăuzirea voinței prin rațiune iar pe de altă parte este o înțelegere a vieții, nu putem înlătura concluzia că frumosul este o parte din bine.”⁴

Rațiunea nu poate explica toate fenomenele acestei relații. Pentru a înțelege acțiunea etică și estetică trebuie definiți termenii. Etica este o disciplină filozofică menită să studieze relațiile morale practice, adică atitudinea, obiceiurile, tradițiile morale și în general, manifestările de viață, morala. Eticul este întruchipat în structura vieții însăși, așa cum este de fapt și esteticul. Opera morală este sinteza gândirii asupra binelui și frumosului. Deci, eticul și esteticul sunt domenii esențiale ale vieții.

Opera folclorică în general, basmul și balada, nu poate fi concepută ca o activitate riguros gândită dinainte. Ea trebuie privită ca „o neîntreruptă încercare nu lipsită de călăuză, ca o improvizație în curs de organizare”.⁵ Poetul anonim cunoaște motivul

³ Idem, ibidem, p. 94;

⁴ Idem;

⁵ Gheorghie Vrabie, *Din estetica poeziei populare române*, Editura Albatros, București, 1990, p. 11;

tradițional, legendar, schemele ce devin obligatorii în noua reformulare, însă, doar în timpul execuției, a interpretării, poema capătă expresivitate artistică exterioară și interioară. Distingerea dintre ce a moștenit prin tradiție și ceea ce se adaugă ca inedit, ca invenție proprie, se realizează ușor. Artistul găsește în versurile – șablon puncte de sprijin pentru ca scopul propus să devină sigur în mintea și sufletul lui. Schemele sunt acelea care-i dau siguranța realizării subiectului, iar improvizarea se desfășoară pe parcursul ei în limitele a două coordonate: a versurilor călăuză și a versurilor inedite. Așadar, opera folclorică se naște ca improvizare, trăiește și se dezvoltă în timpul execuției sale, asigurându-i-se în timpul circulației sale, o deplinătate artistică. În basme strălucește o libertate infinită, ce tinde către multiple raporturi posibile.

Modelul are funcție estetică, fiind altceva decât arhetipul. Este forma primară, desăvârșită artistic, însă după anumite reguli proprii fiecărei categorii folclorice. Autorul anonim este meșteșugarul iscusit în „a zice” cântec epic ori liric, basme etc. De exemplu, unii exegeți ai celebrului motiv mioritic au încercat să reconstituie tipul primar, să identifice părțile intercalate, adăugate, dar au ajuns la concluzia că acest lucru este iluzoriu, cu neputință de realizat. În locul reconstituirii formei primare, este mai real modelul formativ, acea ramă tipică fiecărei categorii folclorice, prin intermediul căreia creația prinde viață, ia naștere.

Șablonul, sistemul repetitiv constituie esența artistică a creațiilor folclorice. Clișeele au, contrar unei idei fixate în conștiința publică, valoare estetică. Căci, zicerea baladei are nevoie de un ritualism verbal, pentru exprimarea fondului de idei și sentimente, de locuri comune, de clișee gata elaborate, de episoade itinerante. Numai dibăcia lăutarului de mare talent, de a expune un material legendar sub forma baladei folclorice, explică nașterea unor capodopere ale literaturii orale. Folosirea unor procedee artistice în eposul românesc demonstrează capacitatea lăutarilor de a ridica materiale amorfe în sfera marii arte epice din care nu lipsește ficțiunea. Există un mare număr de motive (Toma Alimoș), cu deosebire haiducești în care cântărețul își împarte rolul cu eroii. Aceștia știu foarte multe despre evenimente, ba uneori ei le cunosc mai bine, încât cântărețul trece în penumbră.⁶

Relația etic – estetic este un subiect vast de dezbatere, cu diferite asocieri și ramificații, încât este foarte dificil de epuizat, totuși esențială rămâne această legătură eminamente necesară literaturii, această simbioză a celor două elemente ale artei, specifice actului artistic desăvârșit.

Normele etice însușite de elevi din literatura populară constituie morala desprinsă în urma lecturii și interpretării textelor populare. Cele mai elocvente valori morale se pot enumera și discuta, după cum urmează:

1. Cinstea este o calitate morală dar și una dintre cele mai importante cerințe ale moralei. Ea se întemeiază pe sinceritate și apărarea adevărului, pe îndeplinirea obligațiilor asumate și a promisiunilor făcute. Ea trebuie să se manifeste mai întâi față de sine.

⁶ Idem, ibidem, p.11, 83,116;

2. Binele, concept fundamental în orice morală, a fost socotit mai întotdeauna ținta supremă a tuturor virtuților și săvârșirea lui a fost recomandată de toate modelele de înțelepciune.
3. Hărnicia este o însușire morală care caracterizează atitudinea și comportarea omului față de muncă, oglindind eforturile sale de a fi folositor societății, sie însuși prin rezultatele obținute.
4. Adevărul este privit ca pe o concordanță între vorbă și faptă.
5. Modestia este o calitate morală ce caracterizează individul din punct de vedere al atitudinii față de sine și față de cei din jur, concretizată printr-o atitudine critică față de propriile merite și lipsuri.
6. Patriotismul exprimă atitudinea individului față de țara natală și se manifestă prin atitudini, sentimente față de patrie, popor, valori morale (culturale), limbă maternă.
7. Politețea este o atitudine specifică omului civilizată care își însușește reguli de comportare frumoasă și acționează în conformitate cu acestea, fără efort.
8. Prietenia este o formă a raporturilor personale care apare în relațiile dintre oameni și se bazează pe cunoaștere reciprocă, stimă, devotament.
9. Respectul este o atitudine de considerație, stimă, cinste, politețe față de o persoană sau idee, incluzând și sentimentul de prețuire.
10. Recunoștința este acea simțire nobilă lipsită de egoism, de care este pătruns omul față de acela sau aceea care i-au făcut un bine. Recunoștința este o simțire a inimii, nu o judecată a minții.
11. Perseverența este străduința în muncă, efortul asiduu, inventiv și consistent pe temeiul înfăptuirilor folositoare. Vrednicia îl caracterizează pe omul perseverent.
12. Generozitatea este însușirea unor persoane de a contribui la crearea bunurilor materiale sau spirituale fără scop interesat și fără să aștepte recunoștință sau întoarcerea gestului. Acestea sunt numai câteva din calitățile morale pe care omul de mâine, elevul nostru de azi, ar trebui să le aibă și care ne-au stat în atenție în lucrarea aceasta.⁷

Aceste virtuți, valori morale se regăsesc în comportamentul eroilor din basme, identificându-se în portretul lui Prâslea, Greuceanu, Făt-Frumos, a chipurilor umane puternice din balade – Toma Alimoș, Ciobănașul mioritic, Meșterul Manole și se contopesc cu specificul popular al poporului român, cu spiritualitatea acestei etnii.

Se pot plasa discuțiile asupra celor două valori spirituale pe care le deține poporul român, asemenea altor popoare ale lumii: cultura, atât cea materială, cât și cea spirituală, și arta. Arta este o caracteristică a culturii, deoarece aceasta cuprinde și valorile nemuritoare estetice, pe care omenirea le creează prin artă, măiestrie. În cadrul literaturii, în această situație cea populară, se stabilește o relație interesantă și echivocă între cele două fenomene: etic și estetic. Concluzia este că: ceea ce e frumos nu e neapărat bun, iar ceea ce e bun nu e obligatoriu frumos, deci ceea ce e estetic nu e sigur etic și ceea ce e etic (moral), nu este necesar să fie și estetic.

⁷ ****Dicționar de etică pentru tineret*, Editura Politică, București, 1969, p. 299;

În continuare, este posibilă comparația folclorului, ca totalitate a creațiilor artistice aparținând mediilor tradiționale, cu morala, ca ansamblu de norme, de reguli de comportare a oamenilor în timpul vieții, în societate, fie că este vorba de mediul extern, cât și de cel intern. S-a considerat că morala influențează folclorul, și invers, aplicându-se aici tehnica modelului spontan. O importanță specială pentru temă, o au categoriile etno-moralei, mai ales că acestea stau la baza echilibrului societății, a comunicării și a relațiilor interumane. Binele, adevărul, cinstea, sinceritatea sunt calități necesare eroilor din basme și balade pentru ca ei să-și învingă adversarii, ca să fie mai presus decât aceștia. Aceste virtuți îl caracterizează pe Făt - Frumos din basme, așa încât la finalul călătoriei sale, Binele va triumfa în defavoarea Răului.

Este de observat că aceste categorii etice, dar și cele estetice, după cum se poate observa, au fiecare, corespondent negativ, care în basme și balade va fi reprezentat de forțele ascunse, malefice, aducătoare de moarte, de lupte și de teroare. Dintotdeauna a coexistat Binele și Răul, chiar de la începuturile lumii, conform și mitului cosmogonic, al Creației, care în unele variante vorbește despre Fârtat (Dumnezeu) și Nefârtat (Diavol), zeul suprem și îngerul căzut care balansează în echilibru Marele Univers. Între acestea nu există o relație de negare, de opoziție, ci una de complementaritate.

Mai departe, se poate susține legătura indubitabilă dintre folclor, ca furnizor de frumos, și estetică. Este clar că orice creație populară este frumoasă prin valorile pe care ni le transmite, prin mitul sau ritul care stau la originea ei, dar și prin realizarea artistică meșteșugită a creatorului popular. În acest sens, literatura populară nu este săracă în exemplificări. Să reflectăm asupra unora dintre acestea: Cât de frumoasă este opera de artă, zidită cu enorm sacrificiu de către Meșterul Manole, și cât de superb în tragismul său este mitul estetic al Creației, care face trimitere la sacrificiile din timpuri imemorabile!

Categoriile estetice: Frumosul, Grațiosul, Splendidul au fiecare un corespondent negativ, asemenea categoriilor eticii, pentru a sublinia principiul dualității, care stă la temelia Universului, așa cum principiul masculin și cel feminin, adică *ying* și *yang*, stau la baza omenirii. Se consideră că fără acest echilibru, fie între bine și rău, sau între frumos și urât, s-ar instala iarăși haosul primordial, care a fost înainte de începutul acestei lumi, în momentul Creației, idee subliniată de Mihai Eminescu în *Scrisoarea I*: "Dar deodat-un, un punct se mișcă...cel întâi și singur. Iată-l / Cum din chaos face mumă / Iară el devine Tatăl..."⁸

Discuția se poate deplasa spre domeniul imaginarului și a relațiilor acestuia cu lumea imaginată și cu toate elementele supranaturale ce derivă din aceste asocieri. În primul rând, imaginarul în mentalitatea tradițională este o realitate, deoarece, omul arhaic, necunoscând originea unor lucruri, a încercat continuu să le găsească o explicație, din curiozitate, bineînțeles; astfel, tot încercând să înțeleagă cum au luat ființă anumite situații, le-a găsit povestea pe măsura gândirii sale. De aceea, ulterior, când societatea a evoluat, acele născociri au rămas închipuiri, nu-și mai găseau corespondent în realitatea dată: în basmul popular *Tinerețe fără bătrânețe*, la plecarea

⁸ Mihai Eminescu, *Poezii*, Editura Minerva, București, 1935, p. 87;

lui Făt - Frumos în căutarea a ceea ce i se promisese la naștere, lăsase pădurea Scorpiei și a Ghionoaiei, figuri mitice terifiante, dar la întoarcere, erau orașe, sate, locuri populate, lumea nu le văzuse, ci auzise poveștile lor de la moși – strămoși.

Apoi, este o legătură intrinsecă între imaginar și imaginat, deoarece imaginatul, obiectul fictiv, fenomenul închipuit, poate exista doar în imaginar, în imaginație, pentru că nu i se găsește relația cu realul, în momentul în care a trecut granițele ficțiunii, a ceva care nu există eminamente. Deoarece operele populare implică elementele de fantastic, de fabulos, de fastuos, de miraculos, este necesară discutarea lor ca noțiuni teoretice. Acestea au rolul de a crea atmosfera specială de basm sau baladă, extraordinară, de necrezut, care depășește orice închipuire, cu animale care vorbesc, cu acei cai care zboară pe deasupra pământului ca vântul și ca gândul, cu oameni reali, normali, care se metamorfozează și devin fabuloși etc.

De asemenea, literatura orală trăiește cu și prin eroii, figurile mitice și personajele fabuloase; aceștia populează spațiul mirific al imaginarului, acționează în mod nemaivăzut și nemaipomenit, te impresionează prin caracteristicile lor, nu degeaba copiilor le plac basmele, unde ei devin eroii care aruncă buzduganul zmeului îndărăt, cu o forță mai mare decât a acestuia. Așadar, se petrec lucruri fantasmagorice, cu rolul de a crea o lume minunată, în care am vrea să credem, dar nu întotdeauna este suficient de plauzibilă pentru noi, ci doar pentru cei mici.

Bibliographical References:

Eminescu Mihai, *Poezii*, Editura Minerva, București, 1935.

Maioreescu Titu, *Critice*, Editura Tineretului, București, 1967.

Vrabie Gheorghe, *Din estetica poeziei populare române*, Editura Albatros, 1990.

*** *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română. Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan", Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, Ediția a II-a.

*** *Dicționar explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

*** *Dicționar de etică pentru tineret*, Editura Politică, București, 1969.